

Margot Meeuwig, Wilma Schepers, Tienke van der Werf

EEN INTRODUCTIE IN DE SPOREN-PEDAGOGIEK

SPOREN VAN REGGIO

Colofon

Eerste druk, 2007

Tweede ongewijzigde druk, 2013

Derde ongewijzigde druk, 2024

Sporen van Reggio

Een introductie in de Sporen-pedagogiek

Margot Meeuwig, Wilma Schepers, Tienke van der Werf

Stichting Pedagogiekontwikkeling 0-7

www.pedagogiekontwikkeling.nl

ISBN 978 90 8560 356 6

NUR 847

THEMA YBL

Illustraties

Foto omslag: Foekje Detmar, Stichting Pedagogiekontwikkeling 0-7

Tekeningen: Kinderen van Basisschool De Kraal en Kindercentrum De Platanen

Foto's: groepsleiding, leerkrachten en atelierista's van De Platanen, De Kraal en Pedagogiek 0-7

Illustraties hoofdstuk 3: © Comune Reggio Emilia

Vormgeving omslag en binnenwerk

Alfons van Stiphout Grafische Vormgeving, Amsterdam

Uitgever

Trude van Waarden

Deze publicatie is mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van

Bernard van Leer Foundation

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

VSBfonds

Voor informatie over overige uitgaven van Uitgeverij SWP:

Postbus 12010, 1100 AA Amsterdam-Zuidoost

Telefoon: (020) 330 72 00

E-mail: klantenservice@mailswp.com

Internet: www.swpbook.com

© 2007 - 2024 B.V. Uitgeverij SWP Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Tekst- en datamining niet toegestaan.

Met dank aan...

Het boek 'Sporen van Reggio' had niet gemaakt kunnen worden zonder de inbreng van vele mensen, groot en klein.

De verhalen, ideeën en gedachten van de kinderen die in de afgelopen jaren gespeeld en gewerkt hebben in kindercentrum De Platanen en in de peuter- en kleutergroepen van basisschool De Kraal, hebben ons laten zien wat we moesten zien en horen wat we moesten horen zodat wij de Sporen-pedagogiek, zoals in dit boek beschreven, hebben kunnen ontwikkelen.

Daarnaast gaat onze dank uit naar de groepsleiding, leerkrachten, ouders en leidinggevenden van De Platanen en De Kraal en medewerkers en bestuur van Stichting Pedagogiekontwikkeling 0-7. Naar de betrokken mensen met wie we nu samenwerken, maar ook naar degenen die in de afgelopen jaren hun bijdrage hebben geleverd. Door deze betrokkenheid, de praktijkervaring en het enthousiasme, is Sporen geworden wat het is en hebben we daadwerkelijk een verbinding kunnen leggen tussen theorie en praktijk. Een verbinding die ook tot stand heeft kunnen komen door de samenwerking met Kinderopvang Binnenstad, het Stadsdeel Oost-Watergraafsmeer en Stichting Dynamo, alle te Amsterdam.

Zonder het vertrouwen en de support van pedagoga's en atelierista's uit de scholen van Reggio Emilia en de staf van Reggio Children hadden wij het niet aangedurfd Sporen te presenteren als 'vertaling' van de Reggio-benadering.

Wij danken hen voor alle inspiratie, de gastvrijheid waarvan wij meermaals gebruik hebben mogen maken, hun heldere analyses en soms kritische vragen.

En natuurlijk bedanken wij alle mensen, organisaties en subsidiënten die ons in de afgelopen jaren gesteund hebben op momenten dat dat nodig was. Iedereen die we niet bij naam kunnen noemen, omdat die lijst te lang zou worden.

Wij denken dat de gemeenschappelijkheid waarmee Sporen ontwikkeld is tot uitdrukking komt in dit boek. Het samenstellen van een dergelijke publicatie is naast het verwoorden en verbeelden van theorie en praktijk vooral een kwestie van het maken van keuzes.

Wij hopen dat al deze mensen zich in het boek 'Sporen van Reggio' kunnen herkennen en ervaren alsof het ook van hen is.

*Margot Meeuwig
Tienke van der Werf*

Voorwoord

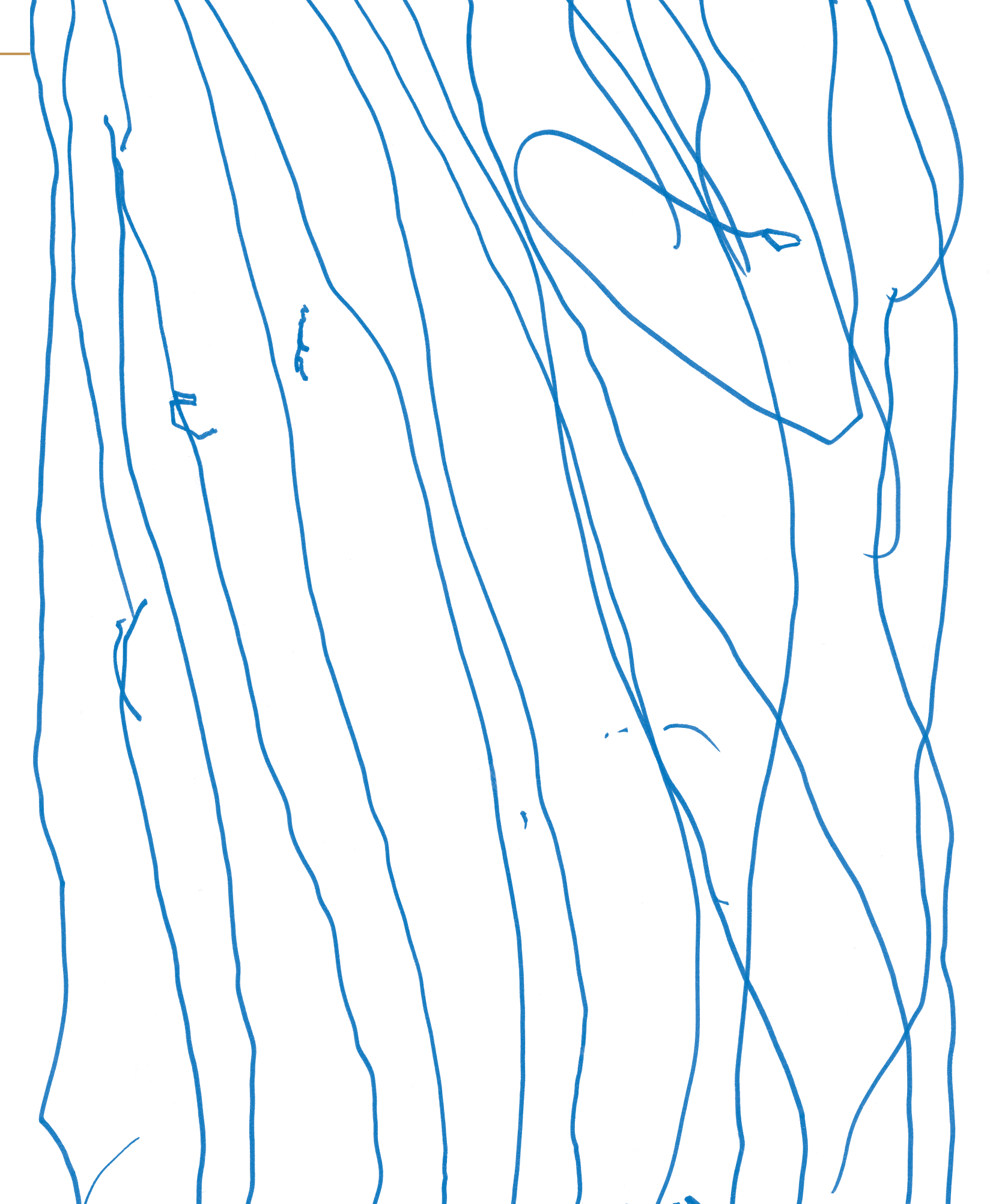
Enthousiasme en plezier maken leren effectief, en alleen al het plezier dat kinderen daardoor in het leren zelf ontwikkelen zal ook op de langere termijn zijn vruchten afwerpen. Plezier in leren staat daarom hoog in het vaandel van de pedagogische aanpak van Sporen. In Amsterdam geven jonge kinderen en hun ouders samen met groepsleidsters en leerkrachten dagelijks inhoud aan hún kindercentrum en hún school als een actieve democratische leergemeenschap, en ook dat genereert plezier. Het is het resultaat van tien jaar gezamenlijk onderzoek en praktijkontwikkeling, waarin de werkwijze van ruim dertig gemeentelijke kindercentra in het Italiaanse Reggio Emilia is vertaald naar een aanpak die voor de Nederlandse situatie toegankelijk en bruikbaar is. Eerst voor kindercentrum De Platanen in de Amsterdamse Jordaan, daarna voor basisschool De Kraal in Amsterdam-Oost, twee totaal verschillende populaties wat betreft sociaal-economische en etnisch-culturele achtergrond. Maar juist daarin schuilt de kracht van Sporen: aansluiten bij de eigen context van centrum of school en gebruikmaken van diversiteit – in de meest brede zin van het woord – als aanknopingspunt en prikkel voor ontwikkeling en leren.

Sporen van leren zichtbaar maken en deze gebruiken om meer en verder te leren en zo nieuwe sporen te trekken: het vormt niet alleen de kern van de aanpak van Sporen. Ook bouwen we zo aan een doorlopende leerlijn voor jonge kinderen van 0 tot 7 jaar in de kinderopvang, de peuterspeelzaal en de eerste twee groepen van de basisschool. Kunnen we onze kinderen een betere basis toewensen om zich te ontwikkelen tot volwassenen die straks in staat zijn om actief aan het maatschappelijke leven te participeren?

Met trots presenteer ik 'Sporen van Reggio'.

Dr. Marian de Graaf

Voorzitter Stichting Pedagogiekontwikkeling 0-7

Inhoud

	Inleiding	9
PRAKTIJKVERHAAL	Regels en Rechten	12
1	Wat is Sporen, wat is het niet?	21
PRAKTIJKVERHAAL	Liggen, rollen, kruipen, lopen	32
2	Het verhaal van Reggio Emilia	39
PRAKTIJKVERHAAL	Poes Pinkie	46
3	Van Reggio naar Sporen	53
	Interview met groepsleiding	63
PRAKTIJKVERHAAL	Koken als een van de 100 talen	68
4	Werken met Sporen	75
	Interview met atelierista	103
PRAKTIJKVERHAAL	Connecten	108
5	Sporen ontwikkelen	115
	Interview met leerkrachten	127
PRAKTIJKVERHAAL	Kennismaken en afscheid nemen	134
	Stichting Pedagogiekontwikkeling 0-7	141
	Literatuur	142

Handwritten notes in cursive script, possibly containing a list or series of entries. The text is dense and difficult to decipher due to the cursive style. Some legible fragments include "14/12/14", "15/12/14", and "16/12/14".

Inleiding

Vanaf zijn geboorte is ieder kind competent, krachtig en intelligent en beschikt over wel honderd talen om met zijn omgeving te kunnen communiceren. Kinderen groeien op in een gemeenschap van mensen en vanaf het allereerste moment zijn zij gericht op interactie en communicatie met de mensen in hun omgeving. Ze zijn nieuwsgierig en leergierig en ze benaderen hun wereld met al hun zintuigen en vermogens. Ze ontwikkelen gedachten, ideeën en fantasieën. Zij maken verbindingen tussen hun ideeën, vormen theorieën en maken plannen. Jonge kinderen zijn onderzoekers en makers: zij geven vorm aan hun eigen ontwikkeling.

Natuurlijk zijn kinderen daarvoor ook afhankelijk van de zorg en aandacht van de volwassenen om hen heen. Want al zijn hun vermogens nog zo groot en zijn hun ideeën en plannen nog zo betekenisvol, ze hebben volwassenen nodig die zich in hen verdiepen, naar hen kijken en luisteren. Professionals die aansluiten bij de onderzoeksvragen van de kinderen door hun ruimte, materialen en situaties te bieden.

Deze gedachten vormen de kern van het werk in Reggio Emilia en zijn de inspiratiebron voor Sporen, de pedagogiek voor kinderen van nul tot zeven die de Stichting Pedagogiek-ontwikkeling 0-7 de afgelopen tien jaar ontwikkelde. Toen de stichting zo'n tien jaar geleden Reggio Emilia introduceerde door de tentoonstelling en conferentie 'De Kinderen van Reggio Emilia' in het Stedelijk Museum in Amsterdam, was de tijd niet rijp. 'De opdracht van kinderopvang is opvang' en 'Ouders zitten er niet op te wachten dat het kinderdagverblijf hun kind opvoedt', zijn uitspraken die de stemming in die tijd weergeven. Margot Meeuwig en Tienke van der Werf van Pedagogiek 0-7 waren echter overtuigd van de betekenis en potentie van de pedagogiek van Reggio Emilia, ook voor Nederlandse kinderen.

Samen met verschillende organisaties heeft Pedagogiek 0-7 in meer of minder experimentele settingen het gedachtegoed van Reggio Emilia geïnterpreteerd en vertaald naar de Nederlandse situatie in kinderdagverblijven en de peuter- en kleutergroepen van het basisonderwijs.

Inmiddels zijn er twee plaatsen in Amsterdam waar wordt gewerkt volgens de Sporen-pedagogiek, zoals Pedagogiek 0-7 de vertaling genoemd heeft: in kindercentrum De Platanen en in de peuter- en kleutergroepen van basisschool De Kraal. De Platanen werkt sinds 1997 met Reggio/Sporen, basisschool De Kraal sinds 2000.

De Sporen-pedagogiek is de neerslag van tien jaar experimenteren en werken met de pedagogische filosofie van Reggio Emilia in de Nederlandse praktijk. De Nederlandse praktijk kent voor kinderen van nul tot zeven jaar kinderdagverblijven, peuterspeelzalen en de eerste twee groepen van de basisschool als geïnstitutionaliseerde pedagogische situaties.

De pedagogische insteek in deze situaties verschilt omdat zij een verschillende maatschappelijke doelstelling hebben.

De eerste twee groepen van de basisschool – de oude kleuterschool – hebben als belangrijkste doel kleuters voor te bereiden op het schoolse leren in de hogere groepen van de basisschool. De peuterspeelzaal heeft van oudsher een sociaal doel, het is vooral een plek waar kinderen van twee tot vier jaar een aantal uren per week samenkomen om te spelen. In de speelzaal leren de kinderen en passant vaardigheden die nodig zijn voor het functioneren in een groep. Allengs hebben peuterspeelzalen een functie gekregen als voorbereiding op de eerste groep van de basisschool. Deze functie versterkte zich door de toenemende aandacht in het laatste decennium voor het bestrijden van achterstanden in verbale en sociale vaardigheden waarmee sommige (groepen) kinderen de basisschool binnenkomen. Ondersteund met overheids gelden worden in een groot aantal speelzalen en basisscholen speciale programma's uitgevoerd – de zogenaamde VVE-programma's, programma's voor Voor- en Vroegschoolse Educatie – waarin extra aandacht besteed wordt aan de ontwikkeling van cognitieve en verbale vaardigheden.

In kinderdagverblijven ligt het accent op de opvangvoorziening. De pedagogische aandacht en opdracht van de dagopvang beperkt zich tot het creëren van een veilige en adequate speelomgeving voor kinderen. De laatste jaren groeit de erkenning van het kinderdagverblijf als pedagogische context en neemt de aandacht voor de pedagogische opdracht van de kinderopvang toe.

Er is sprake van een duidelijke trend naar de integratie van deze pedagogische situaties en een inhoudelijk naar elkaar toegroeien van de pedagogische en educatieve doelstellingen. De duidelijkste lijnen liggen er enerzijds tussen de peuterspeelzaal en de basisschool (de speelzaal als voorbereiding op de basisschool) en anderzijds tussen het kinderdagverblijf en de peuterspeelzaal (als omgeving waar kinderen zich spelenderwijs ontwikkelen en sociale vaardigheden leren). De lijn van het kinderdagverblijf naar de basisschool kent nog nauwelijks een pedagogisch-inhoudelijke invulling, laat staan een organisatorische.

Het werk van Pedagogiek 0-7 sluit aan bij deze ontwikkelingen. Niet alleen dat:

Pedagogiek 0-7 heeft de afgelopen tien jaar de scheidslijnen tussen deze verschillende instituten doorbroken omdat er slechts één situatie voor kinderen van betekenis is: de pedagogische situatie waarin kinderen en volwassenen – groepsleiding, leerkrachten en ouders – samenwerken aan de ontwikkeling van de kinderen.

Bij het werken volgens de Sporen-pedagogiek in een kinderdagverblijf of de peuter- en kleutergroepen van een basisschool blijkt de externe doelstelling (opvang, ontmoetingsfunctie, aanleren van schoolse vaardigheden) niet dominant te zijn voor de uitvoering. Natuurlijk beïnvloeden deze doelstellingen wel de praktische uitvoering en organisatie van Sporen. Maar de pedagogische uitgangspunten, visie en werkwijze zijn in al deze situaties richtinggevend.

Een belangrijk principe van Pedagogiek 0-7 – evenals van Reggio Emilia – is dat de concrete inhoud van de Sporen-pedagogiek het resultaat is van de samenwerking tussen kinderen,

groepsleiding, leerkrachten en ouders in een gegeven context. Sporen is ontwikkeld voor en in Nederland en dat betekent dat Sporen rekening houdt met wat er wel en niet mogelijk is in een kinderdagverblijf of de peuter- of kleutergroep van de basisschool. Daarnaast heeft Pedagogiek 0-7 de ontwikkelingsstimulerende kwaliteiten van Sporen geëxpliciteerd en de erkenning verworven als VVE-programma. Deze vertaalslag heeft niet zozeer iets veranderd aan de inhoud, maar maakt het wel mogelijk de Sporen-pedagogiek te beschrijven in termen van pedagogische en onderwijskundige doelstellingen die in de Nederlandse voor- en vroegschoolse context gangbaar zijn.

Leeswijzer

Dit boek geeft u een introductie op de Sporen-pedagogiek. Het boek bevat een compilatie van inspiratie, theorie, praktijk en – niet te vergeten – de praktijkverhalen. Verhalen die zijn samengesteld op basis van het werken van de kinderen, groepsleiding en leerkrachten rond onderwerpen in samenwerking met atelierista's en pedagoga's.

Het boek wil inspireren, uitleggen en laten zien hoe de Sporen-pedagogiek 'werkt'. Daarom vindt u in dit boek verschillende tekstsoorten en illustraties. Elke tekst, elk beeld vertelt een eigen verhaal.

In hoofdstuk 1 'Wat is sporen, wat is het niet', vertellen Margot Meeuwig en Tienke van der Werf wat de inspiratie en achtergrond is van Pedagogiek 0-7 en de ontwikkeling van Sporen. Hoofdstuk 2 'Het verhaal van Reggio Emilia', vertelt over het ontstaan en de ontwikkeling van de Reggio Emilia-benadering. Dit hoofdstuk wil u inzicht geven in de maatschappelijke achtergronden van Reggio. Hoofdstuk 3 'Van Reggio naar Sporen' interpreteert de pedagogische filosofie van Reggio Emilia en formuleert ze als basisconcepten en uitgangspunten voor de Sporen-pedagogiek. In hoofdstuk 4 'Werken met Sporen', vindt u de beschrijving van de systematische aanpak van het werken met kinderen, de nieuwe rollen en taken en de organisatie die kenmerkend zijn voor de Sporen-pedagogiek. In hoofdstuk 5 'Sporen ontwikkelen' vertellen Margot Meeuwig en Tienke van der Werf wat het voor een bestaand kinderdagverblijf, peuterspeelzaal of de eerste twee groepen van de basisschool betekent om te kiezen voor Sporen.

Tussen deze meer theoretische hoofdstukken vindt u interviews met de groepsleiding van De Platanen, met leerkrachten van De Kraal en met een atelierista van Pedagogiek 0-7. Daarnaast vindt u een zestal uitgewerkte praktijkverhalen. De interviews en de praktijkverhalen geven u een concreet – en naar wij hopen – inspirerend beeld van het werken met kinderen in een Sporen-kindercentrum.

In dit boek wordt gesproken over 'groepsleiding en leerkrachten' om de professionals die met de kinderen werken in de kinderopvang, peuterspeelzaal, voorschool en de groepen 1 en 2 van de basisschool aan te duiden. Het beroep pedagogisch medewerker voor kinderen van 0 tot 7 jaar kent nog geen specifieke benaming. Als de tekst dat vraagt, schrijven we groepsleidster omdat we ons realiseren dat het overgrote deel van de groepsleiding in de kinderopvang uit vrouwen bestaat. Sporen hecht aan een gelijkwaardig aandeel van mannen in de opvoeding van kinderen en wil daarom benadrukken dat waar groepsleiders staat ook groepsleiders bedoeld zijn.

Mama is de baas in huis

Het onderwerp regels en rechten speelt zich af in de kleutergroepen van basisschool De Kraal. Op De Kraal is het Nederlands voor de meeste kinderen hun tweede taal. Er is een enorme diversiteit aan culturen. Na een aantal jaren samenwerken en ontwikkelen verandert de werkhouding van de leerkrachten en parallel daaraan die van de kinderen. Met het gevolg dat oude klasregels niet meer passen. Binnen de Sporen-pedagogiek is het belangrijk dat er werkelijk aandacht is voor diversiteit, het samen leven en samen werken: democratische grondbeginselen. Grote woorden, maar binnen het onderwerp 'Regels en Rechten' worden ze tastbaar en zichtbaar, wordt er door de kinderen al spelend en werkend mee geoefend.

De ontdekking dat veel impliciete en expliciete regels en afspraken in de kleutergroepen door de nieuwe manier van werken niet meer toepasbaar zijn, is voor de leerkrachten en Sporen-medewerkers een mooie aanleiding voor onderzoek. Het is ook een voorbeeld van een onderwerp dat, hoewel het natuurlijk voortkomt uit de praktijk in de klas, vooral geïnitieerd wordt door de leerkrachten. Het spreekt voor zich dat ook bij een dergelijk onderwerp de pedagogische cyclus - kijken en luisteren, onderzoeken en documenteren, reflecteren, interpreteren en plannen - uitgangspunt is.